

КОВАЛЕНКО
Світлана Дмитрівна,
канд. іст. наук,
старший науковий співробітник,
Державна наукова
сільськогосподарська бібліотека
УААН
(м. Київ)

**ПРОБЛЕМИ МЕТЕОРОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО НАУКОВОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ
(1919-1921 рр.)**

У статті розкривається науково-організаційна та наукова діяльність Сільськогосподарського наукового комітету України з проблем метеорології протягом перших років існування.

В статье раскрывается научно-организационная и научная деятельность Сельскохозяйственного научного комитета Украины по проблемам метеорологии на протяжении первых лет существования.

The scientifically-organizational and scientific activity of the Agricultural scientific committee of Ukraine on issues meteorologists during the first years of existence are exposed article.

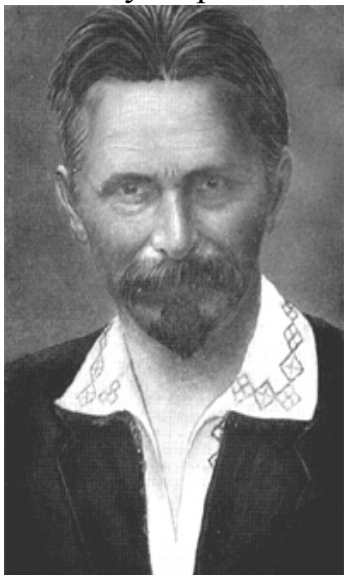
У Російській імперії, в тому числі й на Україні, поступово аж до першої світової війни організовувалися мережі метеорологічних станцій, спостережних метеорологічних постів та гідрологічних і морських гідрометеорологічних пунктів з центрами при метеорологічних обсерваторіях університетів. Однак Перша світова і громадянська війни, а також іноземна воєнна інтервенція затримали на території нашої країни розвиток метеорологічних досліджень. Оскільки була зруйнована і майже припинила своє існування вся метеорологічна мережа.

Сьогодні це питання, як і багато інших, що стосуються складних подій початку ХХ століття хвилює істориків науки. Протягом останніх років з'явилися наукові публікації, присвячені різним аспектам діяльності Сільськогосподарського вченого комітету України, згодом наукового (СГНКУ),

який протягом 1918-1927 років об'єднував і координував усю сільськогосподарську наукову діяльність України [1].

У представленій статті автор має на меті розкрити науково-організаційну та наукову діяльність Сільськогосподарського наукового комітету України з проблем метеорології протягом перших років існування.

Вже на початку 1919 р. Народний Комісаріат Земельних Справ УСРР створив метеорологічний відділ (керівник К.К. Слефорт), на якого було покладено завдання відбудувати метеорологічну мережу республіки. Незабаром метеорологічний відділ увійшов до складу Сільськогосподарського наукового комітету України.

Микола Іванович
Данилевський

Метеорологічний відділ з'явився ще у першочерговому складі СГНКУ. Про це йдеться у § 22 проекту Статуту, а вже 27 січня 1919 року на його оригіналі накладено резолюцію заступника міністра Народного міністерства земельних справ [2]. Очолив його Микола Іванович Данилевський. Це був учений-природознавець, який до того ж мав неабиякі організаторські й управлінські здібності.

Вже 25 лютого 1919 року затвердили проект підрозділу СГНКУ на відділи, що відповідало принципу розподілу роботи щодо об'єктів між його науковими установами. До складу Комітету входили відділи: 1. Грунтознавства і геології; 2. Ботанічний; 3. Зоологічний; 4. Охорони природи; 5. Метеорологічний; 6. Технічний; 7. Економічний; 8. Загальна канцелярія (секретаріат); 9. Дослідної агрономічної організації; 10. Дослідної лісової організації; 11. Популяризації.

До компетенції метеорологічного відділу, окрім суто сільськогосподарської метеорології, входили: лісова метеорологія, гідрометеорологія та інші суміжні галузі [3]. Слід відмітити, що до складу Пленуму СГНКУ на 1919 рік, серед 15 представників різних галузей сільського господарства та суміжних наук входив фахівець з метеорології [4]. Вже через

кілька місяців знову змінилася політична ситуація та відбулися зміни в структурі. Так відділи перетворилися на секції. Це не обминуло й метеорологічний відділ, який став називатися метеорологічною секцією [5].

Метеорологічна секція мала на меті проводити роботу з розгляду метеорологічних питань, що стосувалися практичної сторони ведення сільського господарства в т. ч. на державному рівні. Основними напрямками її роботи були: 1. детальне вивчення кліматичних і метеорологічних (геофізичних) умов країни; 2. вивчення фізичних умов оточення рослин та корисних і шкідливих для господарства організмів з метою доцільного їх використання; 3. дослідження, вивчення, удосконалення і поширення між населенням засобів захисту і боротьби з шкідливими явищами повітря. До основних функцій секції належали: 1. організація Державної метеорологічної сітки та керування нею; 2. збір і систематизація матеріалів з метеорології і кліматології України; 3. організація і керування Службою сільськогосподарської метеорології; 4. організація єдиної Гідрометеорологічної служби України; 5. організація і впровадження Служби прогнозу погоди.

Під керівництвом завідувача М. І. Данилевського, п'яти спеціалістів: І. Селецького, Н. Жеребцова, М. Мальгіна, П. Мороза, І. Крамалія та двох практикантів – П. Чавченка й А. Кияшка проводилися наукові та науково-організаційні роботи за напрямками бюро секції. Враховуючи непросту політичну ситуацію в країні, секція стала єдиним метеорологічним осередком. Через неї частково відбувалося фінансування місцевих метеорологічних установ. На цьому етапі діяльність секції, в основному, націлювалася на відбудову зруйнованої метеорологічної організації. Результати роботи секції щодо головних напрямків діяльності були наступні:

- розроблено та підготовлено до друку першу частину «Інструкції метеорологічним станціям II-го порядку»;
- розроблено та розіслано «Інструкцію до складання та надсилання до секції щоденних телеграфічних відомостей»;

- розроблено «План організації на Україні дослідів діяльності хмар з метою боротьби з їх шкідливими проявами», інструкції до спостережень по сільськогосподарській метеорології, «План повітових зразкових метеорологічних сіток»;
- розпочато організацію при Полтавському досвідному полі станції для досліджень високих шарів повітря;
- надано допомогу організації метеорологічної сітки на Чернігівщині;
- розпочато друкування та розсилку місцевим станціям потрібних для роботи бланків, відомостей та ін.;
- укладено договір з товариством «Фізико-Хемік» щодо організації випуску, ремонту і випробування метеорологічних приладів;
- налагоджено телеграфний зв'язок з 15-ти станціями України та метеорологічними центрами Росії, Німеччини, Угорщини.

З метою досягнення координації загально-територіальної організаційної діяльності з роботою місцевих метеорологічних установ країни, секція неодноразово намагалася скликати З'їзд метеорологів України, але це зробити тоді так і не вдалося.

Наукова робота проводилася в напрямку зведення існуючих напрацювань в метеорології з одного боку, та опрацювання матеріалів попередніх дослідів та розробки чергових питань з методики діяльності – з іншого.

Секцією було підготовлено до друку низку наукових робіт, а саме: академіком П. Тутковським «Бібліографічні матеріали до метеорології України»; професором Г. Висоцьким «Мікрокліматичні схеми України»; М. Данилевським «Доповнення до бібліографічних матеріалів П. Тутковського»; «Матеріали до української метеорологічної термінології», «Дні з великими опадами в Києві», «Кількість днів з сніговим настилом на Україні й певність цих спостережень»; П. Жеребцовим «Гроза діяльність у Києві за 47 років, з 1872 до 1918 рр.»; І. Крамалієм «Аерологічні досліді на Україні за 1914-1916 роки», «Сонячне сяйво в Києві», «Атмосферна аномалія 1919 р.»; В. Мальгіним «Метеорологічні умови випадання крупи у Києві за 48

років, з 1871 до 1918 рр., та в Лубнах за 12 років, з 1893 по 1904 рр. (в зв'язку з дослідженням грозової діяльності)», «Гроза діяльність в Лубнах за 1893-1904 роки», «Взаємовідносини ходу повітря в Києві, Коростишеві, Умані і Золотоноші, в порівнянні з методом кореляції»; П. Морозом «Фитофенологічні досліди на Україні»; В. Поповим «Опади в Києві за 48 років, з 1871 до 1918 рр.», «Перевірка методів передбачення вохкості року по Педаєву»; І. Селецьким «Сучасний стан метеорологічної сітки на Україні», «До питання про одноманітність психометричних лаштунків (приспосована до наших потреб англійська будка)», «Каталог метеорологічних пунктів спостережень на Україні» [6].

Станом на 6 грудня 1920 року склад секції дещо розширився. Так, при тому ж завідувачу М. Данилевському (який окрім цієї, займав посади заступника члена Президії СГНКУ та в.о. вченого секретаря) працювали 9 спеціалістів: І. Крамалій, В. Попов, О. Федоров, секретар М. Суходольський, друкарка Г. Терещенко, кур'єр П. Суховик, річний практикант І. Срезневський і практикант Г. Шарлеман [7]. 20 вересня 1921 року Народним Комісаріатом Земельних Справ затверджено новий штат та кошторис Комітету. Тоді у секції працювало вже 11 осіб: М. Данилевський – завідувач, І. Крамалій, В. Попов, Ф. Стелецький, К. Слефорт, О. Федорів – спеціалісти, І. Срезневський – річний практикант, Г. Шарлеман – практикантка, М. Середа-Суходольський – секретар, Г. Терещенко – друкарка, П. Суховик – кур'єр [8]. Тобто, судячи по зміцненню складу працівників секції, можна сказати, що збільшився й обсяг виконуваних робіт.

Таким чином, аналізуючи з позицій сьогодення майже трирічний проміжок часу діяльності Сільськогосподарського Наукового Комітету України, слід наголосити, що в силу політичних подій початку другого десятиріччя ХХ століття практично заново було розпочато вивчення метеорологічних проблем в Україні. Адже вони є завжди актуальними, оскільки особливості географічного розташування України, синоптичні процеси та різноманітність кліматичних умов її території спричиняють до частого

виникнення стихійних лих, уникнути яких неможливо. Однак, їм можна запобігти або мінімізувати їх негативні наслідки завдяки своєчасним прогнозам та попередженням.

Список використаної літератури

1. *Вергунов В.* Основні історичні етапи розвитку та управління аграрною наукою України / Вергунов В. // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. / редкол. О. Я. Пилипчук та ін. – К., 2001. – Вип. 6. – С. 31–33; *Пашківська О.* Внесок Г. Г. Махова у становлення та розвиток вітчизняного агрогрунтознавства / Пашківська О. // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. / редкол. О. Я. Пилипчук та ін. – К., 2002. – Вип. 10. – С. 126–130; *Вергунов В. А.* Наукова спадщина професора Олександра Алоїзовича Янати в контексті розвитку аграрної і біологічної науки України ХХІ ст. / Вергунов В. А. // Професор Яната Олександр Алоїзович (1888–1938) / уклад. В. А. Вергунов, Т. Ф. Дерлеменко ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К. : Аграр. наука, 2003. – С. 19–26; *Вергунов В. А.* Інституту гідротехніки і меліорації УААН та професор Г. Г. Махов : забуті сторінки вітчизняної дослідної меліораційної справи / Вергунов В. А. // Історичні записки : зб. наук. пр. / редкол. : В. П. Михайлюк та ін. – Луганськ, 2004. – Вип. 3-4. – С. 202–213; *Вергунов В. А.* Музейна тема у науково-освітній спадщині професора Г. Г. Махова / Вергунов В. А. // Історія освіти, науки і техніки : зб. наук. пр. / редкол. : О. Я. Пилипчук та ін. – К., 2004. – С. 65–75; *Вергунов В. А.* Академізація вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи: історико-науковий аналіз (До 75-річчя створення Української академії аграрних наук) / Вергунов В. А. // Нариси із історії природознавства і техніки. – К., 2005. – Вип. 45. – С. 167–182; *Вергунов В. А.* Професор Г. Г. Махов (1886–1952) та карта ґрунтів Луганської округи (до 85-річчя створення) / Вергунов В. А. // Внесок Донбасу в розвиток вітчизняного промислового потенціалу: Матеріали міжнар. наук. конф. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2005. – С. 198–201; *Пашківська О.* Діяльність Центральної Агрохімічної лабораторії в контексті розвитку ґрунтознавства в Україні (1928–1929 рр.) / Пашківська О. // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. / редкол. : О. Я. Пилипчук та ін. – К., 2005. – Вип. 21. – С. 173–179; *Вергунов В. А.* Професор Терниченко А. Г. (15.04.1882–11.02.1927) – фундатор української сільськогосподарської літератури та вітчизняного рослинництва / Вергунов В. А. // Генетичні ресурси рослин : наук. журн. – Х., 2005. – № 2. – С. 143–147; *Вергунов В. А.* Академік В. І. Вернадський – один із фундаторів наукового ґрунтознавства та сільськогосподарської дослідної справи в Україні / Вергунов В. А. // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. пр. / редкол. О. Я. Пилипчук та ін. – К., 2006. – Вип. 26. – С. 25–52; *Білоцерківська А.* Київська філія Сільськогосподарського наукового комітету України та А. Г. Терниченко / Білоцерківська А. // Проблеми світового розвитку в історичному контексті : матеріали Міжнар. наук. конф. Викладачів, 27 листоп. 2006 р. – Луганськ, 2006. – С. 7–9; *Вергунов В. А.* С. Л. Франкфурт і розвиток

вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи (1901-1920 рр.) / Вергунов В. А. // Історичні записки: зб. наук. пр. / редкол. : В. П. Михайлюк та ін. – Луганськ, 2006. – Вип. 3-4. – С. 204–240; *Академік Соколовський Олексій Никанорович : життєвий шлях та наукова діяльність* / В. А. Вергунов, Н. М. Новосад, В. А. Зозуля, К. Б. Новосад ; за ред. С. А. Балюка. – Х. : К. П. «Друкарня № 13», 2006. – 164 с. : іл.; *Вергунов В.* Невідомі сторінки життя та творчої діяльності професора Д. Г. Віленського / Вергунов В. // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. / редкол. : О. Я. Пилипчук та ін. – К., 2006. – Вип. 23. – С. 28–50; *Сердюк О.* З історії заснування та діяльності ботанічної секції Сільськогосподарського вченого комітету України в 1918-1919 р. / Сердюк О. // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. / редкол. : О. Я. Пилипчук та ін. – К., 2006. – Вип. 26. – С. 178–187; *Сільськогосподарський науковий комітет України (1918–1927 рр.)* : зб. док. і матеріалів / УААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, А. С. Білоцерківська, Б. К. Супіханов, С. Д. Коваленко ; за заг. ред. М. В. Зубця, Ю. Ф. Мельника ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К. : Аграр. наука, 2006. – 528 с. ; *Вергунов В. А.* Дослідження ґрунтів Київщини та перша ґрунтова карта України у світлі творчої спадщини М. П. Флорова / Вергунов В. А. // Часопис української історії. – К., 2007. – Вип. 8. – С. 58–69; *Коваленко С. Д.* Початковий етап діяльності Ботанічної секції Сільськогосподарського вченого комітету України [Електронний ресурс] / Коваленко С. Д. // Історія науки і біографістика. – 2007. – Вип. 3. – Режим доступу : <http://www.nbuiv.gov.ua/E-journals/INB/2007-3/07ksdvku.pdf>. – Заголовок з екрана; *Коваленко С. Д.* Передумови становлення Сільськогосподарського вченого комітету України (1918) / Коваленко С. Д. // Актуальні питання історії науки і техніки : матеріали 6-ої Всеукр. наук. конф. 11-12 жовт. 2007 р. – Полтава : Вид-во «Тетта», Полтав. держ. аграр. акад., 2008. – С. 308–310; *Коваленко С. Д.* З історії становлення та діяльності Сільськогосподарського Вченого Комітету України (1919) / Коваленко С. Д. // Історичні записки : зб. наук. пр. / гол. ред. Михайлюк В. П. – Луганськ, 2008. – Вип. 18. – С. 80–91.

2. *Статут* Вченого Комітету Народного Міністерства Земельних Справ. – ЦДАВОВ України. – Ф. 1230. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 96–97.

3. *Проект* подразделения Ученого Комітету Н.М.З. на отдели. – Там само. – Ф. 1230. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 12–14.

4. *Проект* Складу Пленума Вченого Комітету на 1919 рік. – Там само. – Ф. 1230. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 16.

5. *Статут* Сільсько-Господарського Вченого Комітету України при Народньому Комісаріатові Земельних Справ. – Там само. – Ф. 1230. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 22–25.

6. *Коротке* справоздання про діяльність Сільсько-Господарського Вченого Комітету України за 1919 р. // Труди Сільсько-Господарського Вченого Комітету України. –1920. – Т. 1. – С. 3–16.

7. *Склад* членів і співробітників Сільсько-Господарського Вченого Комітету України на 6 грудня 1920 року. – ЦДАВОВ України. – Ф. 1230. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 48–57.

8. *Наказ* по Сільсько-Господарському Науковому Комітету України. Ч. 6. 20-го вересня 1921 року, м. Київ. – Там само. – Ф. 1230. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 38–39.